

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 125 2004

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Anna Williams (uppsatser) och Conny Svensson (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av
Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Box 632, 751 26 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word för Windows eller Word Perfect. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 1 juni 2005 och för recensioner 1 september 2005.

Sedan årgång 2002 av *Samlaren* erhåller uppsatsförfattarna ett digitalt underlag för sårtryck. Det består av uppsatsen i form av en pdf-fil, lagrad på en diskett.

Abstracts har språkgranskats av Sharon Rider om inget annat anges.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfo-gande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet Pg: 5367–8.

ISBN 91-87666-22-7

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2004

Almqvist och namnen

En studie i litterär onomastik

AV JOHAN SVEDJEDAL

I ”Chartans behag”, en betraktelse som Carl Jonas Love Almqvist publicerade i den lärda tidskriften *Skandia* år 1833, beskriver författaren hur han som barn lät fantasin väckas av främmande namn: ”Sjelfva de geographiska namnen på städer och provinser gjorde hos mig ett intryck, som skapade nye verldar i imaginationen. I synnerhet uti aflägsna länder, der namnen tillhörde för mig aldeles obekanta underliga språk, hade deras ljud en hemlig förmåga att väcka lefvande sensationer om de särdeles folk, som der utan tvifvel bodde: jag såg hela folkskaror costumerade, till klädedrägter och anletsdrag på ett eget vis öfverensstämmande med de toner, som ljuden af deras städers och länders benämningar i mitt barnagehör anslogo”.¹

Beskrivningen låter ana att fascinationen inför namnen var en viktig del av den skapande impulsen hos honom – och kanske också att sinnet för namnens klanger var en del av Almqvists musikalitet. Uttalandet tyder också på att konnotationerna hos namn var minst lika viktiga för Almqvist som denotationerna: namnen lät honom ju se saker i fantasin som han aldrig sett i verkligheten. Naturligtvis finns det skäl att reflektera källkritiskt över yttrandet i ”Chartans behag” (och ett liknande påstående i *Menniskoslägtets Saga* [1839]; se SV 19, s. 79), men det material som finns stödjer snarast Almqvists skildring av namnens betydelse för honom. Namnen spelade en stor roll i Almqvists tänkande, liksom i hans litterära metod. Det är ingen slump att ett par av hans mest kända litterära gestalter bar namn som han själv skapade, *Amorina* och *Tintomara*. De är på många sätt typiska namn för Almqvists litterära värld – karakteriserande, tematiskt innebördsdiga, vackert klingande och exotiska, samtidigt som de på ett nästan gäckande sätt tycks eka av vokalerna i hustruns namn, Maria.² Men *Amorina* och *Tintomara* representerar bara en sida av hans bruk av namn. Almqvist använde gärna namn för att skapa den sorts verklighetseffekt som kallas realism. Han lyfte helt enkelt namn från kartan och vardagens språkbruk in i sina verk, namn som kunde skapa igenkänning och en fakticitetens stadga. Och han samlade på namn, hämtade ur böcker och ur egna uppteckningar. Resenären Almqvist, sysselsatt med att uppträcka Sverige, upptecknade åtminstone vid ett tillfälle under 1840-talet öknamn från Adelöf i Småland. Anteckningarna – som har publice-

rats av Ruben G:son Berg – visar hur road Almqvist var att ta reda på namnens betydelse och kulturella bakgrund. De flesta öknamnen på bönder får i hans anteckningar på detta sätt sin förklaring: ”*Sudden i Udden* (slarfvig i uttalet), *Lipen i Liarp* (sur i uppsynen, och beklaglig i lynnet), *Gudsman i Himmelrike* (byn Hemrike, mannen salig och gudlig), *Silla i Svartemåsen* (blå i ansigtet, elak, slug, snål)”.³

Hur viktiga namnen var för Almqvist syns tydligt i titlarna på hans verk. Några exempel får här räcka. Den första delen av imperialoktavupplagan av *Törnrosens Bok* publicerades först 1839, men samlade många av de verk som Almqvist hade skrivit redan på 1820-talet. Volymen rymde totalt 24 verk (jag bortser här från underavdelningar o.dyl.) och av deras titlar rymde hälften (tolv stycken) ett eller två egennamn. Av de fem folkskrifter Almqvist gav ut 1839–40 hade tre ett namn i titeln. Och av de sju romaner han gav ut under 1840-talet hade fyra ett eller flera namn i titeln.⁴ *Ormus och Ariman*, *Grimstahamns Nybygge*, *Amalia Hillner* – Almqvists fantasi tog gärna vägen via namnen. Så viktig var deras roll i hans verk att hans bruk av namnen blev en av de stora anklagelsepunkterna när Vilhelm Fredrik Palmblad gjorde upp med Almqvists författarskap i sin ”ähta och veritabla” version av *Törnrosens Bok* år 1840 (”Richards hjeltar måste också vurma med namns derivationer och etymologier, och detta mestadels på det orimligaste och osmakligaste vis”).⁵

Många har tidigare gjort enskilda observationer om Almqvists bruk av namn, främst då om hur enskilda namn ska tolkas och förklaras. Theodor Hjelmqvist har också skrivit en liten studie över Almqvist som etymolog, en undersökning som visar att Almqvists insatser inte präglas av vetenskaplig pålitlighet utan mer av en fantasi som delvis var fri, delvis tidstypisk.⁶ Någon mer systematisk genomgång av problemområdet Almqvist och namnen har dock inte gjorts. Med tanke på omfattningen av Almqvists författarskap kan den här naturligtvis inte heller göras – uppgiften skulle kräva en eller flera böcker. Istället avser jag att peka ut några intressanta problemområden, ta upp några exempel ur Almqvists författarskap och till slut skissera hur framtida undersökningar i ämnet skulle kunna läggas upp.⁷

Jag begränsar mig till det område som kan kallas ”namnen i litteraturen”, medan jag lämnar de vidare onomastiska och litteratursociologiska frågorna om ”litteraturen i namnen” därhän – vilket i detta fall skulle innebära studier av hur Almqvists person och fantasivärld har slagit igenom i exempelvis namngivning av personer, gator och offentliga platser, då gärna i jämförelse med författare ur hans generation.⁸

Litterär onomastik

Namnen tillhör de flesta författares tekniker för att beskriva eller skapa stämning och därför är namnen ofta en aspekt som tas upp i litteraturvetenskapliga analyser

av författares verk. Ibland får de belysa författarnas realistiska teknik, men vanligare är att namnen blir ett inslag i tolkningen av symbolik och tematik i verken. Sådana tolkningar av namnen i litterära verk integreras ofta i större analyser av verken som helhet, men förekommer också ibland i form av separata studier. Särskilda studier inom ämnet är dock rätt ovanliga i svensk litteraturvetenskap. Och vad jag vet har ännu ingen bok i Sverige ägnats åt studiet av namnen i litteraturen.⁹

Analysen av namn och litterära verk sker inom ett forskningsfält som kallas *litterär onomastik* (*literary onomastics*), ett område som är gemensamt för språkforskning och litteraturforskning. För en litteraturhistoriker är det viktigt att veta att litterär onomastik är ett betydligt vidsträcktare fält än tolkningen av enskilda namns litterära användning eller innebörd. Området kan omfatta studier av namnens etymologi, av hur litterära namn slår igenom i faktisk namngivning, av hur författares namn används vid namngivning av gator, torg och andra platser. Det kan också innebära bredare studier av vad som kan kallas namnlexikonet hos en litterär generation eller författare från en viss region. Och det kan inbegripa mer systematiska studier av namnförrådet och namnens funktioner hos en enskild författare.¹⁰

I sakens natur ligger att litterär onomastik därför kan bedrivas med rätt olika utgångspunkter, litteraturvetenskapliga eller språkvetenskapliga. Varje disciplin har sina egna traditioner att ta hänsyn till, vilket ofta leder till att litteraturtolkarna framhäver vad man kan kalla namnens symboliska funktion, medan språkforskarna poängterar deras verklighetsbakgrund. Men samtidigt är den litterära onomastiken ett område där ämnena har alla skäl att samarbeta med varandra, just för att kunna driva analysen längre än den enskilda disciplinen förmår.

I Sverige finns litterär onomastik knappast ännu som akademisk specialitet, även om enskilda viktiga insatser har gjorts inom namnforskning, litteraturforskning och språkvetenskap. Internationellt har området emellertid formerats som en akademisk specialitet, en inriktning med egen teoribildning, egna tidskrifter och sessioner på vetenskapliga konferenser. Åren 1974–1989 utkom exempelvis tidskriften *Literary Onomastics Studies* och redan för drygt tjugo år sedan omfattade en internationell bibliografi i ämnet över 3.000 bidrag.¹¹ På den senaste ICOS-konferensen – alltså den största internationella namnforskningskonferensen (ICOS = International Council of Onomastic Sciences) – ägnades en särskild session åt ämnet ”litterär onomastik” med ca 20 bidrag. Inget av dem kom dock från Sverige.

Litterär onomastik förutsätter i regel att man försöker rekonstruera och förstå författarens avsikter, detta med syftet att förklara varför ett visst namn har valts. Leonard R. N. Ashley har summerat denna litteraturteoretiska ståndpunkt som följer: ”Literary onomastics concerns itself with how an examination of names and the way in which they reflect or expand the author’s intentions can add to our understanding

and appreciation of a work as literature.” Det betyder att namnens faktiska semantik och etymologi ofta är av mindre intresse än vad författaren ansåg eller trodde att de betydde – då inräknat vilka konnotationer de hade.¹² Denna form av litterär onomastik kräver med andra ord historisk inlevelse.

Termen ”namn”

Inom namnforskningen betyder termen ”namn” i praktiken ”egennamn”, *nomen proprium*. Termen avser med andra ord en individualiserande beteckning på en person, familj eller släkt, på en stad, gata, sjö eller en annan plats, på ett enskilt djur, en gård osv. Namnen kan delas in i olika slags undergrupper efter bärarens art: personnamn, djur- och växtnamn, ortnamn, saknamn, händelse- och epoknamn, abstraktnamn (ex. namn på företag, boktitlar, etc.).¹³ Samtidigt ska sägas att mycket som i vardagligt tal ibland kallas ”namn” inte räknas in i onomastikens definition av begreppet utan förs till gruppen ”appellativ”. Ett exempel på sådana appellativ är artnamn (ex. bofink, tiger). I denna uppsats ansluter jag mig för klarhetens skull till onomastikens rätt strikta definition av termen ”namn”.

För Almqvist hade termen ”namn” dock en ganska flytande innebörd, kanske för att han associerade ordet med den vidare kategorin *nomen*, alltså alla de ord som benämner ting och deras egenskaper. Självfallet innefattade Almqvists förståelse av ordet ”namn” termens centrala lexikala betydelse, men ordet fick också täcka mer allmänna innebörder som ”beteckning” eller ”benämning”. I Almqvists språkbruk betydde namn, enkelt uttryckt, vad någon kallade något. Några exempel ur hans författarskap visar på denna sorts användning av termen:¹⁴

J vågen hedra Er med det nattdunkla höga namn af Röfvarer, J? ömklige, halfve, förbannade.

(*Amorina*, 1822, SV 4, s. 236)

Han gick ut, sedan han vattnat den späda örten. Den förtjenade ej än något namn af blomma.

(*Jagtslottet*, 1833, SV 5, s. 20)

[...] och der hon kommit i tillfälle att utan hank och trassel få en snygg, god anrättning, hvilken, med sitt namn af frukost, dock för henne betydtt middag [...]

(*Det går an*, 1838, SV 21, s. 48)

Jag skall icke säga, att han blir läsare eller methodist; ty dessa namn behövas icke; [...]

(*Tre fruar i Småland*, 1842–43, SV 25, s. 8)

[...] sannskyldige rånare, ehuru de ljugande tagit sig namn af polis [...]

(*Herrarne på Ekolsund*, 1847, SV 30, s. 155)

En viktig aspekt på Almqvists bruk av termen ”namn” är att den från mitten av 1830-talet fick en särskild samhällsfilosofisk betydelse för honom. I sin analys av tidens onda kom Almqvist nämligen att skilja mellan vad han benämnde ”sak” och ”namn”. Med det menade han skillnaden mellan något ”inre” och något ”yttre”, mellan något ”egentligt” och något ”påstått”. Termerna skulle skilja mellan den verkliga beskaffenheten hos något och vad detta något kallades eller uppfattades som. Distinktionen hänger samman med gamla begreppspar hos honom (exempelvis ”essentialism” och ”formalism”), men termparet ”sak” och ”namn” lär han först ha använt i den fiktiva brevväxling som brukar kallas ”Älskade underbara”, sannolikt skriven 1835–36. ”Älskade underbara” tillhörde förarbetena till den stora programskriften *Europeiska missnöjets grunder* där termerna ”sak” och ”namn” kom att utgöra de viktigaste analytiska kategorierna.¹⁵ Sitt tydligaste uttryck fick distinktionen mellan ”sak” och ”namn” i *Det går an* (som utvecklar tanken att äktenskapet är en fråga om sak i stället för namn, kärlek i stället för vigsel), även om den där användes mer indirekt. Och mest bekant har den kanske blivit genom den direkta användningen i ”Om Poesi i Sak” från slutet av 1830-talet där Almqvist vände sig mot ”poesi, som blott rör sig med ord och fraser” och konstaterar att skillnaden ”emellan vara och blott heta gör sig inom konsterna gällande såsom skillnad emellan *poesi i sak* och *poesi i blott ord*.”¹⁶

I ”Älskade underbara” uttrycks distinktionen mellan sak och namn på följande sätt: ”Revolutionens huvudmening, så som Napoleon uttryckt den i politiken, men vilken nu går att göra sig gällande i allt, är *sak* och icke blott *namn*. Gamla tiden går under, emedan den urartat till att i allt vara namn allenast. Nu är det sak som skall inträda, och taga namnet därjämte.”¹⁷ Almqvist utvecklar denna distinktion vidare i brevväxlingen, liksom i *Europeiska missnöjets grunder*. Att följa resonemanget skulle här föra för långt. I detta sammanhang räcker med att säga att det uttrycker hans institutionskritiska tankar, alltså övertygelsen om att samhället domineras av stelnade former som måste förändras för att människor ska nå verklig lycka. Det ska noteras att Almqvist verkar mena att det ideala tillståndet är det när sak och namn ligger nära varandra. Sak och namn kan visserligen komma långt från varandra, som i det samhälle han kritiserar. Men en sådan drastisk åtskillnad mellan sak och namn är ett tecken på ett tillstånd av humbug, ett utslag av den offentliga lögnen. Vad det gäller är att skapa ett tillstånd där sak och namn ligger nära varandra, helst ett där de överensstämmer. (Den onomastiska konsekvensen av tanken syns tydligt i romanen *Amalia Hillner* från 1840, där huvudpersonen har levt under falskt namn, men vill

återta sitt förra namn för att visa gemenskapen med sin första fru som visar sig leva fast han trott henne vara död – han är förtvivlad över sin falska identitet tills han kommer på ett knep som låter honom byta namn utan att väcka skandal.)

Även om Almqvist här använder ordet ”namn” i betydelsen ”beteckning” eller ”benämning” tror jag att resonemanget har relevans för hans syn på namn i den mer begränsade onomastiska betydelsen. För Almqvist var namnet – åtminstone i det ideala fallet – ett uttryck för sakens inre väsen. Tanken hänger i sin tur samman med det religiöst präglade tänkande som genomsyrade hans liv och författarskap, en åskådning enligt vilken Guds vilja var nedlagd i all skapelse och människans uppgift var att följa denna vilja, snarare än yttre lagar och påbud. Det rätt valda namnet blir då i sista hand ett uttryck för Guds vilja. Och det felaktigt valda namnet ett utslag av oförmågan (eller oviljan) att urskilja Guds mening.

Hållningen var i praktiken ofta betydligt relativiserad i Almqvists verk. Skälet var naturligtvis hans medvetenhet om att namn kunde vara godtyckliga i den meningen att samma sak kunde få olika namn – alltså vetenskapen om att relationen mellan betecknat och betecknande kunde vara arbiträr. Tanken uttrycks i det inledande samtalet till en pjäs som döpts till *Godolphin*, men som också har den parallella titeln *Ninon de l'Enclos* (utgiven 1838). Invånarna i Jaktlottet diskuterar vilken titel som är mest egentlig och enas om att pjäsen mycket väl kan ha två titlar eftersom så mycket i världen kallas olika saker. Den lärde och något förvirrade Hugo Löwenstjerna avslutar samtalet:

”Ja, mina älskade vänner,” slöt herr Hugo, ”i naturens skick och i sakernas egna tillstånd, har ingenting något namn: man kan således kalla allting allting. Det var först Adam, som började att gifva tingen benämningar, och han gjorde det på Guds befallning: men, äfven utan denna befallning, tror jag det skulle hafva roat Adam att göra så, om jag får döma efter mig, som bekänner att jag funnit passande namngifningar vara ibland mina största nöjen. Säkert är emellertid, att allt hvad Adam benämnde, har sedan fått många andra namn, fastän tingen fortfarande att vara desamma. Det är således ingen hufvudsak med nomina propria, lika litet som med andra nomina. Endast din komedi är så förträfflig, att den trotsar alla tiders glömska, så är jag nöjd. Iliaden och Odysseen lefva ju ännu som ting, ehuru deras namn visst ej från början voro Iliaden och Odysseen, likasom Homerus sjelf först icke hette Homerus, utan Melesigenes, och har ändå fortfarande att älskas genom seklerna. Namnet är således ett lappri, ehuru det alltid är artigt ändå att åtminstone hafva något. Bästa Richard! nu är jag i ordning att låta roa mig af din pjes.” (SV 8, s. 199)

Herr Hugo tycks alltså tvivla på namnens relevans, på att det ska finnas något annat än en godtycklig relation mellan det betecknande och det betecknade. Men nyckelfrasen i det här sammanhanget är ändå, som jag ser det, uttrycket ”passande namn-

gifningar”. Litterärt sett har samtalet nämligen syftet att leverera motiveringen till att Almqvist har ändrat namnet på pjäsen efter tryckningen, vilket kom att innebära att den utgavs med två olika titelblad. Av allt att döma hade det inledande samtalet därför lagts till sist.¹⁸

Vad Herr Hugo kallar passande namngivningar erbjuder en stor del av nöjet i *Törnrosens Bok* och i Almqvists författarskap överhuvudtaget. Almqvist kommenterar också gärna själv eller genom sina diktade gestalter de namn som förekommer i hans diktade världar. Hans intresse för namnen syns både i kommentarerna till redan givna namn och vid de ganska många tillfällen när namn ska ges.

Namngivning

Det förråd av namn och namnelement som en individ har tillgång till vid namngivningen kallas inom namnforskningen ett ”onomastikon”. Den som ger ett namn till någon kan antingen välja det ur onomastikon eller skapa ett nytt namn med hjälp av ”lexikon” – skillnaden mellan dessa två typer av namngivning kan, som Thorsten Andersson har påpekat, beskrivas som den mellan namnval och namnbildning.¹⁹ Principerna för namngivning är hos varje individ sammansatta och stadda i ständig förändring. Samtidigt har det mycket att säga om en individs upplevelser och föreställningar. En stor uppgift beräffande Almqvist är att studera hans onomastikon, men i vidare mening gäller det också att undersöka namngivning och namnskapande hos honom. Almqvist hade en säregen fantasi när det gällde att hitta på namn, alltså uppfinna egna snarare än att hämta dem ur onomastikon. Här återstår ett stort arbete vad gäller alla enskilda namn hos Almqvist – har namnen och namnelementen hämtats ur onomastikon eller har han hittat på dem själv? Och om han har skapat namnen själv – efter vilka principer har det skett?

Bredvid fantasinamnen och de tematiskt laddade namnen finns naturligtvis en stor mängd namn som har valts för vad man kalla deras verklighetsklang – alltså namn på verkliga gårdar, byar, vattendrag, städer och annat. Många av dem hämtas från exotiska trakter – *Ramido Marinesco* är exempelvis en uppvisning i exotiska, spanska namnklangar – men lika gärna kommer de från Sverige. Ofta har de då hämtats från hans hemtrakter vid Sätra (där han bodde som barn) och Antuna (som var i familjens ägo långt upp i Almqvists vuxna ålder). Några exempel är *Skällnora*, *Runsa*, *Skansen*, *Steninge*, allt platser som skildras med topografisk exakthet i Almqvists berättelser.²⁰ Inledningsmeningen till *Skällnora Quarn* demonstrerar som en sorts abstract hur Almqvist använde namnen för att skapa realism: ”Vägen ifrån Stockholm till Roslagen kröker sig förbi Ensta inåt åtskilliga skogstrakter, der det behagliga Löfsättra ligger, och en krog, benämnd Rosenkällan, har tagit sin plats nära

vägen.” (SV 8, s. 325). På samma sätt använde han exotiska namn för att skapa närvarokänsla i verk som utspelade sig utanför Sverige. Namn på personer och orter fick ge spansk lokalfärg i *Ramido Marinesco*, fransk i *Gabrièle Mimanso*, etc.

En hypotes om Almqvists metoder som namngivare är att han i vissa fall arbetade ungefär som han beskrev i ”Chartans behag”, alltså lät en atlas väcka hans fantasi. En del av de namn han skapade var förmodligen fritt uppfunna, men sannolikt arbetade han ibland med rekombinationer av namnelement – metoden var i så fall att bryta ner faktiska namn till stavelser som han sedan satte samman till nya namn. Här finns sannolikt nya upptäckter att göra jorden runt, inte minst i de för Almqvist exotiska områdena runt Australien, Sydeuropa och Asien. Därifrån hämtade han sannolikt inspirationen till ett fantasinamn som *Parjumouf*. Men många av de personnamn han skapade inspirerades säkert också av hans läsning av litterära idoler som Walter Scott, Firdusi (*Schanameh*) och andra. För en namnforskare är det en fascinerande uppgift att försöka isolera den grupp av fantasinamn som har Almqvist till unik upphovsman och sedan försöka förstå efter vilka principer de har konstruerats.

Till svårigheterna på området hör att Almqvists uttalanden om namn och deras ursprung ofta svävar mellan det allvarliga och det ironiska eller skämtsamma. Theodor Hjelmqvist har beskrivit hans metod som ”ett slags lärd ’folketyologi’”, driven av ”ett slags mystisk inspiration” som ledde till ”djerfva och fantastiska namnförklaringar”.²¹ Bakom många av dem fanns så småningom en tanke som Almqvist utvecklade i *Menniskoslägtets Saga*, den att vissa ljudmönster var förbundna med vissa ideologier. Sammanställningen *k-n* var därför förbunden med tvång och ofrihet (som i *Kain*, *kung* och *konservativ*), medan *b-l* var förknippad med frihet, godhet och skönhet (som i *Abel*, *Balder* eller *liberal*). Almqvist använder detta mönster för att tolka fornhistorien i Asien och Skandinavien utifrån en svärm av etymologier, många av dem fantasifulla och somliga möjligen hämtade från de kulturhistoriska verk han byggde på.²² Men det vore även intressant att se om det också påverkar namngivningen i hans verk, åtminstone från och med slutet av 1830-talet när *Menniskoslägtets Saga* skrevs. Är exempelvis namnet på en av hans mest kända manliga huvudpersoner förbundet med detta mönster så att *Albert* i *Det går an* är en ideologisk släkting i nedstigande led från *Abel*?²³

Namnens litterära funktion

Forskningen kring Almqvist rymmer många exempel på hur enskilda namn har tolkats, ofta för att visa på deras symboliska eller tematiska betydelse. Namnet *Tintomara* har att göra med havet och himlen (jfr nedan), liksom efternamnet på huvudpersonen i syskonverket *Ramido Marinesco*. Den kvinnliga huvudperson som kallas

Colombine i pjäsen med samma namn har ingenting att göra med gestalten i *commedia dell'arte* – namnet täcker hennes fridfulla och oskyldiga personlighet som den också beskrivs i pjäsens undertitel, ”Dufvan från Skåne” (för säkerhets skull heter hennes manlige motpart i denna kristliga försoningspjäs *Fredrik*). Och *Sara Videbecks* namn har tolkats symboliskt på flera nivåer: Sara kan ses som hämtat från de gifta kvinnornas förebild i hustavlan (även om denna frigjorda Sara betar sig på motsatt vis), medan efternamnet kan tolkas bokstavligt som Vid-en-bäck. Tanken hänger, enligt Karin Westman Berg, samman med att Almqvist gärna förknippade kvinnor med vatten, en symbol som i hans verk ofta hängde samman med ett kärleksbudskap.²⁴

Den symboliska innebörden av de här namnen tolkas aldrig i berättelserna – namnen finns där bara som självklara inslag, möjliga att tolka för den läsare som vill avtäcka ytterligare betydelseskikt i verken. Namnen kan därmed vara på en gång realistiska, stämningsskapande och karaktäriserande. Det är ett litterärt sett mycket vanligt sätt att använda namn, men i fallet Almqvist hänger det också samman med hans antydande eller indirekta skrivsätt. Almqvist menade att författarens uppgift var att styra läsaren, men att det borde ske så omärkligt att läsaren trodde att han eller hon hade tänkt själv (tanken utvecklas som bekant i ”Om två slags Skriftsätt”, 1833, som i omarbetad version ingick i *Dialog om Sättet att sluta Stycken*, 1835; SV 7, s. 177–179).

Ett inslag i detta antydande sätt att skriva var att använda namnen för att skapa undermeningar och tematiska kopplingar. Kanske syns greppet tydligast i den s.k. ”Slottskrönikan”, de tre berättelser som handlar om jaktslottskretsen, *Jagtslottet*, *Hinden* och *Baron Julius K** (utg. 1833–35). Tillsammans är de en konstfull, prisma-tisk berättelse om kärlekens villkor, sammansatt av insprängda berättelser, parallellhistorier, metafiktiva kommentarer och gäckande speglingseffekter. Läsaren får dock hjälp att orientera sig i handlingen genom personernas namn. Hur det går till syns när några av huvudpersonerna introduceras i *Jagtslottet*. Den som för ordet är Herr Hugo Löwenstjerna, som ger en serie etymologier och förklaringar till personernas namn. Förklaringarna är en säregen blandning av det träffsäkra och det bisarra, en uppvisning i Almqvists undanglidande och ironiska skrivsätt. Men ofta finns där en kärna av psykologisk exakthet i namngivningen som skvallrar om Almqvists syn på gestalten. Ett exempel är Herr Hugos syster: ”Nå, min syster *Eleonora* då? *Eleonora* är på en gång hebräiska och grekiska; ty man må ej vara så okunnig och tro, det detta namn är italienskt, och kommer af *Leonora*. Tvertom, det sednare är en förkortning af det förra. Men *Eleonora* är sammansatt, först af grekiskans *Eleos*, som betyder Barmhertighet, och sedermera af hebräiskans *Nora* eller *Norah*, som är Förskräcklig: hvarföre min syster på svenska antingen kan kallas en ”förskräcklig barmhertighet,”

eller en ”barmhertig förskräckelse” – hvilketdera, lemnar jag derhän.” (SV 5, s. 54)

Åtminstone ur nutida synvinkel ter sig etymologin missriktad (den är omstridd, men namnet har sannolikt arabiskt ursprung och fornfransk bakgrund), men motiveringen för Herr Hugos tolkning av namnet finns i Eleonoras funktion i berättelsen.²⁵ Hon är nämligen en representant för Fredrika Bremer, den svenska romanens fixstjärna vid denna tid och en konkurrent som Almqvist intensivt bevakade och kritiserade – just för den barmhärthetslära som han fann jolmig och irriterande.²⁶

Namnen i ”Slottskrönikan” har emellertid också andra funktioner än att vara indirekt karakteriserande. De fungerar tematiskt sammanhållande, då ofta genom namnlighet. Tydligast syns det i den krångliga historien om ett triangeldrama i släkten, den episod när baron Julius K* enleverade Andreas hustru Cecilia. Till den historien (som uppdragas i olika fragment genom de tre romanerna) kopplas frågan om vem som är far till Cecilias son Julianus. Det mångtydiga materialet har senast och utförligast utretts av Eivor Persson och ett starkt indicium på svaret är naturligtvis namnligheten *Julius / Julianus*. På samma sätt förknippas en annan mor med ett oäkta barn genom namn som åtminstone ljudmässigt ligger nära varandra. Det gäller mamman *Katrina* och sonen *Kalle*, vilkas historia i sin tur förknippas med bördsmystifikationen kring Julius genom att Katrina vid ett tillfälle blir *Catherine*, en stavning som får symbolisk betydelse genom att C i denna berättade värld är *Cecilias* bokstav. Samma grepp med namnlighet använde Almqvist för övrigt i *Ramido Marinesco*, där den oäkta dottern *donna Juanna* genom sitt namn kopplas till fadern *don Juan*.²⁷

Sådana mönster påminner om att namnen i Almqvists verk ofta valdes i en tematisk och klangmässig relation till andra namn. Tolkningen av enskilda namn i hans berättarvärld är därför ofta en mödosam uppgift som kräver djupa insikter i hans fantasivärld – men också kan ge nya insikter om hur den fungerade.

Namnen i Songes

Exemplen har hittills gällt tolkningen av enskilda namn, då främst deras symboliska och tematiska betydelse. Men studiet av namnen hos Almqvist kan också ske på bredden för att försöka finna större mönster i hans namnförråd. Det möter också det metodiska kravet på att studier av namnbruket i litterära verk bör ske i vad Ola Stemshaug har kallat ”ein litterær totalsammanheng”, alltså inom ett helt författarskap snarare än inom ett enskilt verk.²⁸

Ett problem vid en sådan bredare studie är naturligtvis gränsdragningarna. Ska bara skönlitteratur räknas (och vad räknar man i fallet Almqvist dit?) Ska breven

räknas med? journalistiken? otryckta verk? utkast? etc. Men hur snäva gränserna ändras rent genremässigt blir materialet ändå mycket stort med tanke på namnens betydelse i Almqvists tänkande och fantasivärld. Undersökningen är dock väl värd att göra och skulle sannolikt ha mycket att säga om Almqvists föreställningsvärld, inte minst då om förskjutningen inom hans författarskap från ”romantik” till ”realism”, från exotism till intresse för den samtida svenska verkligheten. En sådan analys kräver emellertid en tålmodig bearbetning av materialet, namn för namn och verk för verk.

Som ett exempel på en sådan analys väljer jag här Almqvists *Songes*, ett femtiotal musikediker som publicerades i imperialoktavupplagan av *Törnrosens Bok* år 1849, men varav flertalet var skrivna omkring år 1830. Almqvist skrev och publicerade fler musikediker, men *Songes* har kommit att utgöra en egen grupp eftersom de fördes samman under en gemensam rubrik. Den är i sin tur ett fascinerande abstraktnamn, inlånat till svenskan av Almqvist själv och för särskilda litterära skäl.²⁹ En stor del av inledningen till denna avdelning i imperialoktavupplagan ägnas just frågan om namnet. Enligt fiktionen har Herr Hugo beslutat att i Jaktslottet låta uppföra drömska musikediker, besläktade med *tableaux vivants*. ”Min far ärnar kalla sin uppfinning drömmar”, berättar Henrik Löwenstjerna, men har beslutat sig för att kalla sina teaterstycken för *Songes* eftersom han älskar det franska ordet (fr. *songe* = dröm). Till bakgrunden hör naturligtvis också ljudligheten med svenskans ”sång”.³⁰

De flesta *Songes* är religiösa musikediker – Gunnar Ekelöf kallade dem ”svenska Spirituals”³¹ – men där finns också andra stora grupper: exotiska *songes*, historiska, till och med sådana som rymde viss samhällskritik (”Häxan i konung Carls tid”, som beskriver hur en kvinna avrättats för häxeri fast hennes enda brott varit att hon tjuvmjölkat prästens ko). Många *songes* anknyter till andra verk av Almqvist – flera av dem har exempelvis motiv från *Murnis*.

Songes är så varierade att Arne Bergstrand i sin avhandling om dem kallade dem ”Almqvists samlade skrifter i fickformat”.³² Även om formuleringen är onödigt drastisk (*Songes* rymmer varken filosofiska utredningar, journalistik, folklivsskildringar eller äventyrsromaner) fångar den variationsriikedomen i musikedikterna. Och lika gärna skulle de kunna kallas poetiska excerpter från ett liv av biblioteksbesök. *Songes* är nämligen hårt packade av lärdom, av historisk, litterär och mytologisk kunskap. Därför har *songes* en mycket högre grad av åskådlighet än exempelvis Geijers sånglyrik. Där är personerna ofta anonyma och typiserade, medan Almqvist gärna gav sina personer namn och därmed satte in dem i en tydligare historisk och geografisk situation. Namnen spelar helt enkelt en viktig roll för konkretionen i *Songes*. Enklast illustreras skillnaden av att Geijers kanske mest kända musikedikt heter ”Tonerna”, Almqvists ”Marias häpnad”. Den lilla kolargossen i Geijers sång,

vallflickan, vallpojken, blomplockerskan och skärslipargossen – alla är de namnlösa.

Av de musikedikter som trycktes under titeln *Songes* har nästan två tredjedelar (33 av 51) ett eller flera egennamn i titeln (se Bilaga). Oftast är det ett personnamn, men i några fall förekommer också ortnamn. Namnen är som tangenterna på ett instrument där Almqvist lekte fram känslor för åhörarens inbillning, än genom välbekanta scenerier, än genom exotiska och mystiska antydningar. En snabb översikt av namnen i *Songes* ger därför en uppfattning om några större mönster i Almqvists musikedikter.³³

Totalt innehåller *Songes* 70 egennamn varav drygt fyra femtedelar är personnamn (se Tab. 1). Oftast förekommande är Gud (i 10 *Songes*) och Jesus Kristus (5). Den enda andra historiska person som förekommer på flera ställen är Jesu moder, Maria (2) (några av Almqvist uppfunna personer förekommer också ett par gånger). Utöver de gudar som nämns har en femtedel av personnamnsbärarna uppenbar kristen anknytning. Många av *Songes* handlar om kristendomens genombrottstid, om martyrer och kristna pionjärer. I sångerna uppträder personer som missionären Ansgarius (800-talet), Antonius av Padova (1195–1231) som troddes ha gästats av Kristus, den kristne korsriddaren Balduin från slutet av 1100-talet, martyren Blandina (död i Lyon 177). Exempelen kunde göras fler.

Musikedikterna om dem utgår från historiska händelser, men ofta valde Almqvist att dikta vidare på berättelserna om helgon och historiska personer. Bredvid Blandina brinner på bålet Faustus (som egentligen tillhör en annan legend). Odens son Sigurlam får en av Almqvist uppfunnen bror Kungurlam.

Många av namnen lånas också in från andra diktverk. Ofta är det sådana som Almqvist beundrade och tagit djupa intryck av. Från Beethovens *Fidelio* kommer Leonora, från Boccaccios *Decamerone* Dianora. ”Mäinours Sång vid Euftrat” är inspirerad av en saga i *Tusen och en natt* medan namnen Isfendiar och Rustam kommer från Firdusis persiska epos *Schanameh*. Några av *Songes* anknyter till fornnordisk mytologi. Odin, Thor och Freja uppträder och det talas om deras boningar Walhall, Thrudvang och Folkvang.

De flesta av de diktade gestalter som finns med i *Songes* har dock sin hemvist i Almqvists egna verk, ibland med första uppträdandet i *Songes*, ibland i ett annat verk. Från *Murnis* uppträder Almon, Hermios, Lucinda, Ragnhild, Rosalduna, Solaviv och Stellamira. Den grekiske sångaren Ceraunus hämtades ur Almqvists drama *Isidoros av Tadmor*, medan ärkeängeln Rafaels hustru Orni uppträder i *Ferrando Bruno* (namnet Orni uppfanns av Almqvist i *Karmola*).

En del av dessa självlån är också exempel på de många fantasinamn som förekommer i *Songes*, alltså namn som veterligen inte har använts av andra, eller där Alm-

qvist åtminstone trodde sig ha uppfunnit dem själv. Kanske ger dessa fantasinamn den bästa uppfattningen om den drömska stämningen i *Songes*, en värld där jordens hårda villkor tycks lösas upp i mjuka klanger och förföriska rytmer, ofta i anslutning till orientaliska språk och nästan alltid som namn på vackra och lockande kvinnor: *Alalith Diurméa*, *Arrasmiha*, *Gionzeba*, *Lemnia Zarisca*, *Mäinour*, *Ojanima* (kanske bildat efter Swedenborgs ”anima”), *Rosaronchi* – det är ett välljud av gäckande, exotiska ekon som utgör minst en femtedel av namnen i *Songes*. Som Eva Wennerström har påpekat i sina stilstudier över *Songes* har dessa namn ofta bildats genom att Almqvist använt tecken och ljudförbindelser som är främmande för svenskan, oftast i anknytning till orientaliska språk.³⁴

Ortnamnen i *Songes* liknar uppslagsorden i en atlas över Almqvists fantasivärld. Fyra av de namn som syftar på orter eller andra platser är hämtade från Sverige: Kalmar, Kalmarvik, Odensvi och Sigtuna. Resten av namnen kommer från andra länder och kontinenter. Från övriga Europa kommer Chamouni (Chamonix) och Murcias haf (Medelhavet), från Afrika Nilen och från Asien Babylon och Eufrat. Det var som om Almqvists fantasi ville omfamna hela världen. I denna grupp finns bara ett fantasinamn, floden Iscommobin.

Songes är alltså en uppvisning i namnets makt. De är ett uttryck för Almqvists fascination inför namn – för namnens förmåga att med sin blotta klang väcka inre syner, men också deras förmåga att inplacera händelserna historiskt och geografiskt. Bara vid enstaka tillfällen (t.ex. Anna) verkar Almqvist ha valt namn för deras vanlighet. Annars valde han helst bland exotiskt klingande namn. Det är alltså helt följdriktigt att själva rubriken, *Songes*, är av samma typ.

Tintomara och Drottningens Juvelsmycke

Drottningens Juvelsmycke är sannolikt en av Almqvists namnrikaste berättelser – när den kom ut i Samlade Verk häromåret försåg utgivaren Lars Burman den med ett namnregister, omfattande åtta täta spalter (SV 6, s. 344–347). Att berättelsen är så rik på namn beror i hög grad på att Almqvist använde dem för att skapa historisk och topografisk realism. I denna berättelse om händelser omkring mordet på Gustav III skapar Almqvist historisk och geografisk närvarokänsla genom att benämna verkliga personer och orter med deras verkliga namn. Gatunamnen blir snitslar på vägen genom Stockholm, personnamnen poster i en mantalslängd över kretsarna kring hovet.

Men somliga av namnen har också en väsentlig tematisk innebörd, främst då huvudpersonens. Frågan är bara vad hon heter – en fråga som faktiskt visar sig vara väsentligare än den om hon är en han eller en hon eller någonting annat. Berättelsen om Tintomara är ju som bekant delvis en lek med könsidentiteter, en maskerad där

Tintomara ibland klär sig som flicka, ibland som pojke och ibland tas för androgyn – även om det i berättelsen står klart att hon till sitt biologiska kön är en flicka.³⁵ Osäkerheten om hennes klädsel och kön är en del av en vidare osäkerhet, en som gäller hennes identitet och hennes förhållande till människorna. Tintomara är nämligen ett *animal coeleste*, ett ”himmelskt djur” som förenar kultur med natur, människor och instinktliv. Denna dubbelhet visar sig ha en tragik som uppenbaras i frågan om hennes namn.

På omslaget till originaltrycket av *Drottningens Juvelsmycke* står visserligen namnet ”Azouras Lazuli Tintomara” som en del av undertiteln. Men läsaren finner sig snart inblandad i en kurragömmalek med Tintomara och hennes namn. Lika ofta som hon byter förklädnad skiftar hon namn. Redan i den första scen där hon uppträder råder osäkerhet om hennes namn och därmed hennes kön – är hon en kvinna som heter *Donna Zouras*, eller är hon en man som heter *don Azouras* (s. 80)? Strax efteråt kallas hon *Tintomara* (s. 81), ett namn som visar sig vara en förvrängning av ett indiannamn ur en pantomim som hon spelar i, *Tint-om'-Hara* (s. 82). Där kallas hon också *Tourne-rose* (s. 85). Snart får läsaren veta att flickan aldrig har fått något riktigt namn av sin mor, utan alltid har kallats sitt senaste rollnamn av familj och vänner. Men inte ens rollnamnet får hon behålla. Hennes bror glider i en replik från *Tintomara* till *Tomara*, *Mara* och *Maria* (s. 98–99), medan hennes mor först frågar vad hon numera kallas (s. 102) och sedan visserligen använder namnet *Tintomara* men också gör om det till smekformer som *Tinto* (ex. s. 107) eller *Tomara* (s. 130).³⁶ Andra vägrar att tro flickan när hon säger att hon kallas Tintomara. Clas Henrik och Ferdinand tror att hon vill vara inkognito genom ett ”utländskt antaget namn” (s. 178) och hittar genast på egna fantasinamn.

Namnformerna fortsätter sedan att variera genom berättelsen (om än med klar övervikt för Tintomara), men när hon för första och enda gången i sitt liv skriver ner sitt namn innefattar det nästan alla de former som har använts: *Azouras Lazuli Tintomara la Tournerose* (s. 267). Gradvis har då redan avslöjats varför flickan inte har något namn. Hon har aldrig blivit döpt, alltså aldrig upptagits i kyrkan eller i dåtidens samhälle. Hennes mor minns med förtvivlan hur den gustavianska nöjeskulturen hindrade föräldrarna från att döpa henne. ”Behagligare, mer ljuf bild fans ej än du i verlden, leende gäfvö vi dig ett nytt namn efter hvarje ny pies, ny ballett, ny roman; det ena namnet efter det andra har du burit, väl tjugu har du haft. Men aldrig, aldrig det ena, enda nödvändiga: aldrig nånsin ett christnadt namn.” (s. 153) Enligt modern är det bristen på dop (ett ”namn hos Honom i himlen”; s. 153) som gör att Tintomara liknar ett djur.

Avsaknaden av ett eget dopnamn är samtidigt en social tvetydighet – som odöpt befinner sig Tintomara utanför dåtidens kontrollsystem, med dess dopböcker och

annat. När myndigheterna inte finner henne förtecknad någonstans är det som om hon aldrig funnits: ”Ja, om hon icke finns i någon dopbok, då finns hon icke i verlden” (s. 222). Bristen på namn börjar för Tintomara som en glad maskerad, men förvandlas till sist till en del i hennes personlighetsblivande. Efter att börjat se sig själv som ställd utanför den övriga mänskligheten genom att sakna namn (”o, om jag hade ett enda så, som andra menniskor!”, s. 263) skriver hon för första gången ned hela sitt namn på ett löv – det är som ett dop, fast hon tar ansvaret för det själv. Bakgrunden finns i den frälsningsupplevelse Tintomara har i Clara kyrka sedan hon har fått klart för sig att Kristus har givit sitt liv för människorna. Den jagade Tintomara knäböjer på stengolvet och ber om hjälp:

Hon viste intet. Hon såg ned i sina tankar som i ett omätligt tigande Hem. Sorg och förgängelse gungade i sakta svall, i skimrande brutna vågor genom hennes känsla. Ach . . . ett stöd, en hjälp . . . hvar? hvar? hvar? [---]

Hon vände åter hufvudet fram emot koret. Hon påminde sig, att den gång, då hon sett så många häromkring församlade, hade också tvenne prester i skrud innanför skranket gått omkring och bjudit de knäböjande någonting. Utan tvifvel till hjälp! Men nu – nu fans derinnanför ingen. [---]

Hennes knä hvilade på en grafsten, och hon såg flere dylika omkring sig. Hon läste de inhuggna namnen på stenarne, de voro alla svenska, riktiga och brukliga. ”Ach – sade hon suckande till sig – ett ord, som andra, heter icke jag! mina namn hafva varit många, lånade ifrån . . . ach, ofta ombytta. Ett, som är mitt eget, fick jag icke: o, om jag hade ett enda så, som andra menniskor! Mig har ingen uppskrifvit i sin bok, såsom jag hört sägas om andra, att de skola vara upptecknade. Mig efterfrågar ingen. Jag har icke att göra med någon!”

Stackars Azouras – hviskade hon sakta öfver sig sjelf. Hon gret mycket.

Det var ingen annan som sade: ”stackars Tintomara!” men det var liksom en inre högre, osynlig varelse, hvilken tyckte synd om den yttre, lägre, synliga varelsen i hennes en och samma person. Hon gret bittert öfver sig sjelf.

Gud är död, tänkte hon, och såg upp på den stora taflan igen. Men jag är en meniska, jag *måste* lefva! Och hon gret allt innerligare bittrare. (SV 6, s. 262–263)

Tintomara upptäcker alltså att namnet är det som kan förena henne med människorna – namnet är lika med dopet, som i sin tur är lika med gemenskapen med Gud. Av all den vanära som ska tillfogas henne vid avrättningen (i klädsel och utsmyckning) är den enda hon protesterar mot att hennes namn ska tillfogas smälek genom att fästas på hennes huvud inför avrättningen: ”O – gör ej ett brott af mitt stackars, fattiga namn! Sjelf har jag skrifvit det på löfvet, ingen annan på jorden har nånsin velat skrifva det! – och namnet skall snart vissna, mina herrar, såsom löfvet redan gjort – o, mina herrar, vänd mig ej detta till skam och vanheder! jag beder, jag an-

håller, jag bönfaller om att icke bära löfvet på mitt hufvud!” (s. 282). Nåden beviljas. Och förklaringen till Tintomars desperation kan i berättelsens termer knappast ses som annat än att namnet står för en sorts personlig upplevelse av frälsning.

I en värld av fasta namn i människornas värld (djuren saknar däremot genomgående namn i berättelsen) är Tintomara ensam den namnlösa. Förmodligen avsåg Almqvist något mer än att visa att hon var odöpt eller svår att fånga i kategorier som man eller kvinna. Hela osäkerheten med Tintomaras namn blir därför ett uttryck för svårigheten att fånga henne i gängse mänskliga kategorier. Osäkerheten om hennes namn placerar henne mellan människa och djur – som ett *animal coeleste*.

Vad betyder Tintomaras namn rent semantiskt? Förslagen till tolkningar har varit många genom decennierna, men har slutligen stannat vid en konsensus om att namnet har en central tematisk betydelse.

Albert Lysander (1878) hävdade i sin monografi över Almqvist att namnet Tintomara kom från franskans *tintamarre* (stoj, oväsen).³⁷ Tolkningen har emellertid senare avisats. Ruben G:son Berg (1901) var den som först påpekade att namnen *Azouras Lazuli* var valda efter ”himlens och havets blåa färger” med syftet att visa på ”hennes kynne som naturbarn”.³⁸ (I det sammanhanget ska också betonas att *asur* var ett den svenska romantikens favoritord, gärna använt inom poesi i den högre stilen.³⁹) Natanel Beckman (1918) fördjupade resonemanget genom att peka på sambandet med ordet *kopparlasur* i dess latinska form, *lapis lazuli*. I franskan uppfattades ordet *lazur* som innehållande en bestämd artikel som kunde tas bort (*l'azur*), vilket gav ordet *azur* som ofta förknippades med himlens blåa färg. *Azouras Lazuli Tintomara* bär därmed två av kopparlasurns namn.⁴⁰ Henry Olsson (1919) instämde med åsikten att *Azouras* syftade på den blå rymden och att *Lazuli* skulle förknippas med den blå lazurstenen, samtidigt som han menade att *Tintomara* borde sammanställas med de italienska orden *tinta* (färg) och *mare* (hav).⁴¹ Olle Holmberg (1922) prövade en annan tankelinje när han förmodade att Almqvist också hade tänkt på den indiska mytologins *suras* och *asuras* (nämnda bl.a. i *Menniskosläktets Saga*) – men också han menar att Tintomara i sitt namn förenar ”den himmelska azuren och den jordiska lazuliten”.⁴²

Summan av dessa resonemang blir alltså att de tre första namnen syftar på den blå färgen – och i förlängningen därmed himlen – medan det fjärde syftar på själva samlingsverket *Törnrosens Bok* och den kristna kärlekslära som törnrosen är förbunden med i Almqvists tänkande.⁴³ Med den tolkningen skulle det namn Tintomara slutligen får också uttrycka hennes uppgift att förena jord och himmel, människa och Gud. Så fungerar huvudpersonens namn rent semantiskt i *Drottningens Juvelsmycke*. Men den slutliga ironin i detta namnrika, ironiska verk är alltså att det viktigaste i handlingen nog inte är namnets betydelse, utan betydelsen av att sakna namn.

Framtida studier

Som exemplen ovan har visat erbjuder namnen i Almqvists verk ett rikt material för studiet av hans fantasivärld och litterära teknik. Samtidigt har de naturligtvis ett givet historiskt värde som källor för kunskap om stavning och användning av namn under första halvan under 1800-talet – även om vi måste vara medvetna om att namnens stavning inte sällan har präglats av konventionerna hos de tryckare och förläggare som förmedlade Almqvists verk till publiken.

Inom den litterära onomastiken kan litteraturforskare och språkforskare samarbeta för att belysa olika sidor av namnens betydelse inom ett författarskap. Idealt sett sker det i ett sammanhang där ett brett jämförelsematerial finns tillgängligt, dels beträffande den faktiska namngivningen under en viss tid, dels gällande namnval och namnbildning hos andra samtida författare. På den andra punkter återstår nästan allt att göra och jag nöjer mig därför med att peka på vilka uppgifter som ter sig mest centrala för vidare undersökningar beträffande Almqvist och namnen.

- 1) Almqvist som namnskapare. Vilka principer kan skönjas bakom hans sätt att skapa namn? Vilka namnelement kombinerar han? Varifrån hämtas de? Vilken typ av gestalter (och orter) skapar han namn för?
- 2) Studier av namngivning och namngivningstillfällen i diktade verk. Vem ger namn? Vilka skäl finns till att namnet väljs? Vilka omständigheter omger namngivningen?
- 3) Namnbeståndet i olika enskilda verk av Almqvist. Vilka namn finns? Hur kan de grupperas? Vilken tematisk och symbolisk betydelse har enskilda namn i vissa verk (frågeställningen inkluderar tolkningar av enskilda namn)?
- 4) Almqvists syn på namn i förhållande till hans övriga syn på kommunikativ verksamhet (språk och litteratur). Gav han namnen en särställning? Hade namnen en större konnotativ betydelse än andra ord?
- 5) Almqvist som etymolog ur vetenskapshistorisk synvinkel. Många av Almqvists etymologier ter sig bisarra ur nutida vetenskaplig synvinkel. Men han byggde delvis på samtida kulturhistoriska verk och gängse föreställningar om etymologisk metod. I hur hög grad anslöt han sig till dem? Vilka var hans etymologiska läromästare? Vilken var metoden i hans etymologi?

I förlängningen av sådana undersökningar ligger en total inventering av namnen i Almqvists författarskap, en inventering som i sin tur av arbetsskäl kan begränsas till enskilda grupper av verk – *Törnrosens Bok*, folkskrifterna, fyrtiotalromanerna etc. I sammanhanget ska nämnas att den pågående utgivningen av Almqvists Samlade Verk bland annat innebär att verken fortlöpande publiceras i digital form.⁴⁴ De digitala versionerna betyder naturligtvis nya möjligheter för den forskare som på allvar vill fördjupa sig i frågor om Almqvist och namnen. För det första går materialet enklare att söka igenom för den som söker efter belägg för vissa enskilda namn. Och för det andra är det möjligt att ”tagga” alla namn i det digitala materialet, antingen som namn eller indelade i olika underkategorier.

Den digitala versionen av Samlade Verk är alltså ett hjälpmedel som gör det möjligt att systematisera, genomsöka och bearbeta namnbeståndet i Almqvists verk på ett bekvämare sätt än tryckt material. Via namnen återstår mycket att upptäcka om de världar som Almqvist såg i sin inbillning. De var tänkta världar som han – liksom Herr Hugo – sökte fånga med passande namngivningar.

ABSTRACT

Johan Svedjedal, *Almqvist och namnen. En studie i litterär onomastik. (Almqvist and the Names. A Study in Literary Onomastics.)*

This paper introduces the field of literary onomastics to Swedish literary scholars and analyses Carl Jonas Love Almqvist's (1793–1866) use of proper names in various works. Psychological and symbolical aspects are treated, as well as Almqvist's own conception of the term 'name'. For him, the concept of 'name' tended to be wide, comprising many kinds of words, not only proper names. Nevertheless, he wanted proper names to reflect the 'true' or 'inner' nature of persons and places, effectively divining God's will. Almqvist used both real names (of people and places) and fantasy names. Some examples of their realistic and thematic functions are discussed, as well as aspects of how Almqvist went about creating proper names.

Special emphasis is put on *Songes* (mainly written around 1830) and *Drottningens Juvelsmycke* (1834), two works where the use of proper names is a salient feature. The former (a cycle of fifty poems) is analysed as an onomastic universe, structured around various names (about 80% of them are personal names, mostly exotic or historical ones, often with religious connotations). The latter is interpreted as largely being a tragedy of lacking a proper name. The protagonist Tintomara's lack of a Christian name initially indicates that she is separated from God, but her salvation comes when she accepts the name other people have given her. By the naming – and the semantics of the name itself – she is linked to Heaven and God.

The paper ends with the outlining of five main areas where further studies in the literary onomastics of Almqvist may be conducted.

TABELL 1: NAMNEN I *SONGES* – EN GRUPPERING

1. Personnamn

a) Gudar	7 namn
<i>Freja</i> [31], <i>Gud</i> [1, 2, 5, 10, 12, 15, 20, 30, 40, 45], <i>Jesus (Christus)</i> [8, 10, 16, 18, 45], <i>Jupiter</i> [41], <i>Odin</i> [31], <i>Sigurlam</i> [36], <i>Thor</i> [31]	
b) Övriga gestalter med känd religiös anknytning (historiska, mytologiska)	11 namn
<i>Ansgarius</i> [34], <i>Antonius</i> [7], <i>Balduin</i> [10], <i>Blandina</i> [2], <i>Egeria</i> [41], <i>Faustus</i> [2], <i>Ismeno</i> [10], <i>Maria</i> [1, 16], <i>Rafael</i> [17], <i>Raymund</i> [10], <i>Zion</i> [10, 45]	
c) Historiska gestalter	4 namn
<i>Konung Carl</i> [14], <i>Loys</i> [11], <i>Tanaqvil</i> [41], <i>Theodora</i> [9]	
d) Inlånade från andra verk (litteratur, opera m.m.)	5 namn
<i>Dianora</i> [42], <i>Isfendiar</i> [44], <i>Leonora</i> [35], <i>Nouronnihar</i> [32], <i>Rustam</i> [44]	
e) Inlånade från Almqvists egna verk	9 namn
<i>Almon</i> [12], <i>Ceraunus</i> [43], <i>Hermios</i> [13], <i>Lucinda</i> [12], <i>Orni</i> [17], <i>Ragnhild</i> [13], <i>Rosalduna</i> [4], <i>Solaviv</i> [8], <i>Stellamira</i> [4]	
f) Fantasinamn skapade direkt för <i>Songes</i>	14 namn
<i>Alalith Diurméa</i> [33], <i>Arrasmihä</i> [46], <i>Biumaffö</i> [37, 38], <i>Cerdalimfio</i> [37, 38], <i>Clementia Ombrosa</i> [37, 38], <i>Drajominto</i> [47], <i>Fajumeh</i> [47], <i>Gionzeba</i> [23], <i>Kungurlam</i> [36], <i>Lemnia Zarisca</i> [39], <i>Mainour</i> [32], <i>Ojanima</i> [20], <i>Rosaronchi</i> [46], <i>Spahi</i> [47]	
g) Övriga personnamn	5 namn
<i>Anna</i> [21], <i>Aurora</i> [22], <i>Leila</i> [23], <i>Sullivan</i> [48], <i>Vallivan</i> [48]	

Summa: 55 personnamn

2. Ortnamn

a) Svenska och nordiska (verkliga och mytologiska)	7 namn
<i>Folkvang</i> [31], <i>Kalmar</i> [19], <i>Kalmarvik</i> [19], <i>Odensvi</i> [36], <i>Sigtuna</i> [31], <i>Thrudvang</i> [31], <i>Walhall</i> [31]	
b) Icke-svenska	7 namn
<i>Babylon</i> [32], <i>Chamouni</i> [6], <i>Eufkrat</i> [32], <i>Kairo</i> [47], <i>Murcias haf</i> [42], <i>Nilen</i> [47], <i>Nordstjernen</i> [49]	
c) Fantasinamn	1 namn
<i>Iscommobin</i> [39]	

Summa: 15 ortnamn

Huvudindelningen följer Pamp 1994. Beläggen, se nedan, Bilaga.

BILAGA: NAMNEN I *SONGES*

Förteckningen täcker *Songes* 1–51 med underrubriker och inledande prosaingresser. Den omfattar inte den inledande Jaktslottsramen eller de insprängda samtalen i Jaktslottskretsen. Namnbärarnas förlagor har i förekommande fall identifierats efter uppgifterna i Arne Bergstrand, *Songes. Litteraturhistoriska studier i C. J. L. Almqvists diktsamling* (Uppsala: Appelbergs boktr., 1953)

- 1 "Den lyssnande Maria" – *Gud; Maria* (Jesu moder)
- 2 "Betraktelse" – *Gud*
- 3 "Martyrerne" – *Blandina* (kvinnlig martyr under Marcus Aurelius, Lyon, 177); *Faustus* (tillhör ej legenden om Blandina; Almqvist avser sannolikt manikeikern Faustus från Mileve)
- 4 "Rosalduna" – *Rosalduna* (även namnformen *Rosalda*) (ängel ur *Murnis*)
- 5 "Stellamira" – *Stellamira* (ängel ur *Murnis*); *Gud*
- 6 "Herdarne i Chamouni" – *Chamouni* (orten Chamonix vid Mont Blanc)
- 7 "Antonii sång" – *Antonii* avser *Antonius* (sannolikt Antonius av Padova [1195–1231] som troddes gästad av Kristus)
- 8 "Solavivs sång" – *Solaviv* (ur *Murnis*); *Jesus Christus*
- 9 "Theodora" – *Theodora* (möjligen den östromerska kejsarinnan, hustru till Teofilos)
- 10 "Balduins Riddare" – *Balduin* (förmodligen korsriddaren vid slutet av 1100-talet; jfr viljan att bli kristna riddare i Manhemsförbundet); *Raymund* (*Raymond*) (korsriddare); *Christus*; *Ismeno* (trollkarl, avfallen till islam); *Zion* (kvinnlig personifikation av kyrkan/kristendomen); *Gud*
- 11 "Loys" – *Loys* (bildat efter *Heloïse*; sannolikt behandlar denna songe *Heloïse* och *Abailard*)
- 12 "Lucinda" – *Lucinda*; *Almon* (bägge namnen ur *Murnis*); *Gud*
- 13 "Ragnhild" – *Ragnhild*; *Hermios* (bägge ur *Murnis*)
- 14 "Häxan i Konung Carls tid" – *Konung Carl* (sannolikt Carl XI)
- 15 "Hjertats Blomma" – *Gud*
- 16 "Marias häpnad" – *Maria* (Jesu moder); *Jesus*
- 17 "Rafael och Orni" – *Rafael*; *Orni* (ärkeängeln och dennes hustru; de uppträder i *Ferrando Bruno*; namnet *Orni* är Almqvists eget och kommer från *Karmola*)
- 18 "Den drucknade Simmerskan" – *Jesus*
- 19 "Fiskar-Sång vid Kalmar" – *Kalmar*; *Kalmarvik*
- 20 "Ojanima" – *Gud*; *Ojanima* (kanske bildat efter Swedenborgs "anima")
- 21 "Den anklagade Bruden" – *Anna*
- 22 "Aurora hof-fröken" – *Aurora*
- 23 "Gionzeba och Leïla" – *Gionzeba*; *Leïla* (enligt Bergstrand den enda Songe bland de senast 1833 tillkomna som använder artificiell namngivning; kvinnonamnet möjligen inspirerat av Byrons *The Giaour*)
- 24 "Hvarför kom du på ängen?"

- 25 "Grafven"
- 26 "Du går icke ensam"
- 27 "Min Galér"
- 28 "Frågarens Sång"
- 29 "Ynglingarnes Sång"
- 30 "Helgedomens Ande" – *Gud*
- 31 "Sång till Mennisko-offret i det stora Blothuset i Sigtuna" – *Odin; Thor; Freja; Walhall; Thrudvang; Folkvang* (Odens, Thors och Frejas boningar); *Sigtuna*
- 32 "Måinours Sång vid Euftrat" – *Måinour* (namnet enligt Bergstrand konstruerat av Almqvist själv); *Euftrat; Babylon; Nouronnibar* (furstinna i *Tusen och en natt*)
- 33 "Alalith Diurméa" – *Alalith Diurméa* (alalit: mineral som förekommer i färgskiftningar från vitt till grönt; namnet hos Almqvist eventuellt även bildat från Lilith; Diurméa: namnet är Almqvists egen skapelse)
- 34 "Ansgarii Varning" – *Ansgarius* (missionären som kom till Sverige på 800-talet)
- 35 "Leonoras Afsked" – *Leonora* (namnet sannolikt hämtat ur Beethovens *Fidelio*)
- 36 "Sigurlam och Kungurlam" – *Sigurlam* (namn på en av Odens söner); *Kungurlam* (namnet sannolikt skapat av Almqvist själv); *Odensvia haga = Odensvi* (namnet finns på flera håll i Sverige)
- 37 "Clementia Ombrosa" – *Clementia Ombrosa; Cerdalimfio; Biumaffo* (man, kvinna och jätte; namnen sannolikt skapade av Almqvist och finns i ett operautkast av honom)
- 38 "Biumaffos krigssång" – *Clementia Ombrosa; Cerdalimfio; Biumaffo* (se ovan 37)
- 39 "Zingari-fest" – *Lemnia Zarisca; Iscommobin* (fantasinamn på zigenerska och flod)
- 40 "Barnens Bön" – *Gud*
- 41 "Tanaqvil vid Sländan" – *Tanaqvil* (hustru till Roms femte konung, inbegrepp av kvinnliga dygder); *Egeria* (källnymf); *Juans Pater = Jupiter*
- 42 "Dianoras Klagan" – *Dianora* (namnet sannolikt ur *Decamerone*); *Murcias haf = Medelhavet*
- 43 "Cerauni Öckensång" – *Ceraunus* (gestalten och sången ur Almqvists drama *Isidoros af Tadmor* där Ceraunus är en grekisk sångare från första århundradet E.Kr. som har tagit sitt namn efter Zeus)
- 44 "Isfendiar" – *Isfendiar; Rustam*; (namnen från Firdusis epos *Schanameh*)
- 45 "Solsång" – *Gud; Zion; Jesus Christus*
- 46 "Arrasmiha Smultronplockerska" – *Arrasmiha* (spansk flicka); *Rosaronchi* (god fe) (bägge namn på fantasigestalter, namnen sannolikt uppfunna av Almqvist)
- 47 "Fajumeh" – *Drajominto* (sannolikt Almqvists fantasinamn); *Kairo; Fajumeh* (av Fajum, oas väster om Nilen); *Chemmo* (av Chemos, moabiternas nationalgud); *Nilen; Spabi* (överste; ordet avsåg egentligen en kavallerikår av afrikaner)
- 48 "Sullivan och Vallivan" – *Sullivan; Vallivan* (namnet möjligen hämtat ur svensk folkvisa med förklädnadsmotiv)
- 49 "Jem" – *Nordstjernen*
- 50 "Verldens slut"
- 51 "Slutet"

NOTER

Verk av Almqvist citeras om möjligt ur hans *Samlade Verk*. Huvudredaktör: Bertil Romberg, biträdande huvudredaktörer: Lars Burman och Johan Svedjedal (Stockholm: Svenska Vitterhetssamfundet). Följande volymer har använts:

4. *Amorina. Den Förrykta Frökens Lefnadslopp och Sällsynta Bedrifter*. Texten redigerad och kommenterad av Bertil Romberg (2002)
5. *Törnrosens bok. Duodesupplagan. Band I–III. Jagtslottet / Hermitaget / Vargens Dotter / Hinden*. Texterna redigerade och kommenterade av Olof Holm och Petra Söderlund (2003)
6. *Törnrosens bok. Duodesupplagan. Band IV. Drottningens Juvelsmycke (1834)*. Texten redigerad och kommenterad av Lars Burman (2002)
7. *Törnrosens bok. Duodesupplagan. Band V–VII. Ramido Marinesco (1834) / Baron Julius K* / Dialog om Sättet att sluta Stycken (1835) / Signora Luna / Colombine (1835)*. Texterna redigerade och kommenterade av Bertil Romberg (1998)
8. *Törnrosens bok. Duodesupplagan. Band VIII–XI. Återkomsten / Araminta May / Urnan (1838) / Kapellet / Palatset (1838) / Godolphin / Svenska fattigdomens betydelse / Skaldens natt (1838) / Skällnora Qvarn / Friherrinnan (1838)*. Texterna redigerade och kommenterade av Bertil Romberg (1996)
19. *Menniskoslätets Saga, eller Allmänna världshistorien förenad med geografi. Första delen. Det stora Asien, eller det inre och egentliga Österlandet, i äldre och nyare tider*. Texten redigerad och kommenterad av Jon Viklund (2002)
21. *Det går an / Hvarför reser du? (1838 års versioner)*. Texterna redigerade och kommenterade av Johan Svedjedal (1993)
23. *Amalia Hillner*. Texten redigerad och kommenterad av Lars Burman (1995)
25. *Tre fruar i Småland*. Texten redigerad och kommenterad av Lars Burman (1998)
26. *C. J. L. Almqvist. Monografi*. Texten redigerad och kommenterad av Bertil Romberg (1995)
30. *Herrarne på Ekolsund*. Del 1 och 2. Texten redigerad och kommenterad av Anders Öhman (1997)

- 1 C. J. L. A., ”Några drag. VI. Chartans behag”, *Skandia* 1833, 1:2 [s. 302–309], s. 303.
- 2 Namnet *Maria* och namnen på Almqvists hjältinnor, jfr det inledande resonemanget i Johan Svedjedal, ”’Amorina’ – en riktigt rövarhistoria”, *Svenska Dagbladet* den 20 februari 1993 (*Araminta, Sara, Katrina*). Sambandet är naturligtvis svårbevisat till obevisbarhetens gräns. Dock ska noteras att liknande ljudlikheter mer sällan tycks föreligga mellan namnen på de kvinnliga huvudpersonerna och andra kvinnor som biografiskt brukar ansetts ha varit viktiga för Almqvist, modern Brite Louise, vännen Charlotte Södermark och familjens fosterdotter Stina Hohlfeldt.
- 3 Anteckningarna publicerade i Ruben G:son Berg, ”Några öknamn, upptecknade af C. J. L. Almqvist”, *Språk och stil* 6, 1906, s. 246–247. Citatet från s. 246. Originalet av Almqvists uppteckningar i Uppsala universitetsbibliotek, handskriftsavdelningen, X 251 m:3.

- 4 En översikt av antalet namn i titlarna på Almqvists skönlitterära verk skaffar man sig enklast via Joh. Ax. Almqvist, *Almqvistiana eller Förteckning på de tryckta arbeten, som författats eller utgifvits af medlemmar af den från kyrkoviärden Erich Abrahamsson i Löfsta af Almunge socken och Upland härstammande släkten Almqvist. Bibliografiskt försök* (Uppsala: Lundequistska bokh. i komm., 1892), s. 123–167.
- 5 Se [V. F. Palmblad,] *Törnrosens Bok. Nemligen Den Äkta och Veritabla, Utgifven icke af Richard Furumo utan af Hofmarskalken Hugo Löwenstjerna sjelf*. [Parallelltitel:] *Protokoller i Herr Hugos Akademi. Hvilka, betraktade såsom ett helt, stundom blifvit kallade Julen på Jaagtslottet, stundom äfen Den irrande Furumo* (Uppsala: tr. Leffler och Sebell; Leffler och Sebells [= V. F. Palmblads] förlag, 1840), s. 31–34 (citatet s. 31).
- 6 Theodor Hjelmqvist, *C. J. L. Almqvist såsom etymolog. Föredrag i Filologiska sällskapet i Lund den 23 november 1891* (Lund: Gleerupska universitets-bokhandeln, 1892).
- 7 Uppsatsen har växt fram ur arbetet med en biografi över Almqvist, där frågan om Almqvist och namnen har flera skäl att uppmärksammas. Viktiga impulser kom också från ett seminarium om litterär onomastik som ordnades av professor Svante Strandberg inom ramen för seminariet för nordisk namnforskning den 11 november 2002.
- 8 Jfr Thorsten Andersson, ”Litteratur i namnen”, *Ortnamns-sällskapets i Uppsala årskrift* 1972 [s. 14–22], särskilt s. 21 om gatunamn.
- 9 I sammanhanget bör dock nämnas Yvonne Bertills, *Beyond Identification: Proper Names in Children's Literature*, (Åbo: Åbo Akademis förlag, 2003), som i hög grad ägnas namnen i Tove Janssons Muminböcker. En bibliografisk översikt av litterär onomastik i Skandinavien finns i Benedicta Windt, ”Litterær onomastikk – en presentasjon og en litteraturliste”, *Seksjon for namnegransking. Årsmelding 2002*, red. Botolv Helleland (Oslo: Universitetet i Oslo. Institutt for nordistikk og litteraturvitskap, 2003), s. 79–93 (se särskilt den bibliografiska förteckningen s. 82–93, som också omfattar ickeskandinaviska arbeten).
- 10 Jfr t.ex. översikten av området i Wilhelm F. H. Nicolaisen, ”Names in English Literature”, *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik = Name Studies. An International Handbook of Onomastics = Manuel international d'onomastique*, Herausg. von Ernst Eichler m.fl., 1 (Berlin & New York, 1995), s. 560–568.
- 11 Nicolaisen 1995, s. 560.
- 12 Leonard R. N. Ashley, *Names in Literature* ([Bloomington]: 1stBooks Library, 2003), s. 1, 17.
- 13 Indelningen hämtad från Bengt Pamp, ”Övriga namn och andra. Ett försök till gruppering av egennamnen”, *Övriga namn. Handlingar från NORNA:s nittonde symposium i Göteborg 4–6 december 1991*, red. Kristinn Jóhannesson, Hugo Karlsson och Bo Ralph, NORNA-rapporter, 56 (Uppsala: NORNA-förlaget, 1994), s. 49–57.
- 14 Till detta bruk av ordet ”namn” kan läggas användningen av termen i uttryck som ”i Guds namn”, ”hans goda namn” etc.
- 15 Distinktionen mellan sak och namn hos Almqvist, Kurt Aspelin, ”*Det europeiska misnöjet.*” *Samhällsanalys och historiespekulation*, Studier i C. J. L. Almqvists författarskap åren kring 1840, 1 (Stockholm: Norstedt, 1979), s. 70, 100–102; jfr s. 30 om tidigare termpar.

- 16 ”Om Poesi i Sak”, SV 26 [s. 245–279], s. 253, 254. Uppsatsen bygger på artiklar som publicerades i *Dagligt Allehanda* hösten 1839.
- 17 C. J. L. Almqvist, *Samlade skrifter*. Första fullständiga upplagan, med inledningar, varianter och anmärkningar. Under redaktion av Fredrik Böök. Utgiven av Olle Holmberg, Josua Mjöberg, Emil Olson och Algot Werin (Stockholm: Bonniers), [16] *Törnrosens bok. Imperialoktavupplaga. Band III*. Utgivet av Algot Werin (1922), s. 534.
- 18 Johan Svedjedal, *Almqvist – berättaren på bokmarknaden. Berättartekniska och litteratursociologiska studier i C.J.L. Almqvists prosafiktion kring 1840*, Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi, 21 (Uppsala 1987), s. 366–367.
- 19 Termerna, se Thorsten Andersson, ”Olika egennamnskategorier – förenande och särskiljande drag”, *Övriga namn* (1994) (se ovan) [s. 15–42], s. 16; jfr modellen på s. 25.
- 20 Jfr Einar Ahlén, *Carl Jonas Love Almqvist och hans hembygd. Levnadsöden och folklig diktning*, Sollentuna Hembygdsförenings skriftserie, 9 (Sollentuna: Sollentuna kommunbibliotek i distribution, 1971), s. 67.
- 21 Hjelmqvist 1892, s. 4 och 6.
- 22 Hjelmqvist 1892, s. 8–13 (om den liknande strategin *Brefom den Skandinaviska Nordens betydelse...*, s. 13–18. Almqvists kulturhistoriska källor i *Menniskoslätets Saga*, Viklund i SV 19, s. viiii–ix; jfr s. xx–xxi.
- 23 Karin Westman Berg har förmodat att Albert i romanen döptes efter drottning Victorias blivande gemål, prins Albert (Karin Westman Berg, *Studier i C. J. L. Almqvists kvinnouppfattning*, Kvinnohistoriskt arkiv, 3 [Göteborg: Akademiförlaget-Gumperts, 1962], s. 304), en hypotes som jag dock finner mindre trolig.
- 24 Tolkningen av Sara Videbecks namn i Westman Berg 1962, s. 295–200. Observera att berättelsen symboliskt börjar den 19 juli, Saras namnsdag och den första dagen i fruntimmersveckan (se inl. SV 21, s. 10).
- 25 Namnet *Eleonora*, se Wilfried Seibicke, *Historisches Deutsches Vornamebuch*, 1 (Berlin & New York: Walter de Gruyter, 1996), s. 599. Jfr Roland Otterbjörk, *Svenska förnamn. Kortfattat namnlexikon*, 3 uppl., Skrifter utgivna av Svenska språknämnden, 29 (Stockholm: Esselte studium, 1979), s. 152.
- 26 Almqvists konkurrens med Bremer, se t.ex. Algot Werin, ”Beata Vardagslag och Richard Furumo”, *Edda* 25, 1926, 143–157; Eva Remens, ”Fredrika Bremer och C. J. L. Almqvist”, *Skrifter utgivna av Humanistiska föreningen. vid Stockholms högskola*, 1 (Stockholm: Bonnier, 1939), 109–135.
- 27 Bördsproblematiken i Slottskrönikan utreds utförligt i Eivor Persson, *C. J. L. Almqvists slottskrönika och det indirekta skrivsättet*, *Critica litterarum Lundensis*, 4 (Lund: Litteraturvetenskapliga institutionen, 2003), s. 38–107. Katrina / Kalle, s. 65, bokstaven C, s. 67, Julius / Julianus och don Juan / donna Juanna, s. 68 (med hänvisningar till tidigare forskning).
- 28 Ola Stemshaug, ”Namnebruk i skjønnlitteraturen. Nokre metodisk synspunkt”, *Studier i nordisk filologi* 63, 1982, [s. 174–185], s. 176.
- 29 Almqvist som inlånare av ordet, jfr beläggen i *SAOB* S 8872 (29, 1985) (som alla gäller honom; den svenska definitionen blir ”romantiskt religiös l. naturlyrisk l. folkvisesartad

- l. exotisk l. symbolisk dikt skriven o. tonsatt av C. J. L. Almqvist”).
- 30 [C. J. L. Almqvist,] *Törnrosens Bok. Imperial Octav Upplaga*. Andra delen (Stockholm: Simon Magnus, 1849), s. 166. (*Songes* omfattar s. 165–236.)
- 31 Gunnar Ekelöf, ”Almqvists *Songes*”, *Lägga patience. Essäer* (Stockholm: Bonniers, 1969) [s. 91–95], s. 91.
- 32 Arne Bergstrand, *Songes. Litteraturhistoriska studier i C. J. L. Almqvists diktsamling* (Uppsala: Appelbergs boktr., 1953), s. 9.
- 33 Namnen förtecknas i en bilaga till uppsatsen. Uppgifterna om historiska förebilder m.m. har hämtats ur Bergstrand 1953. Genomgången nedan gäller de namn som används i titlar och texter, däremot ej de namn som förekommer i de kommenterande jaktlottssamtal som på en del ställen interfolierar *Songes*. Kriterierna för vad som ska räknas som namn följer Pamp 1994 (vilket innebär att jag har räknat bort namn på folkslag och namn på växter när de är icke-individualiserande, dvs. inte fungerar som egenamn; jfr Pamp 1994, s. 50 och 51).
- 34 Om principerna för bildning av sådana namn, jfr Eva Wennerström *Stilstudier i Almqvists ”Songes”*, Skrifter utgivna av Samfundet för Stilforskning, 4 (Uppsala och Stockholm, 1937), s. 33.
- 35 Frågan om ”androgynitet” i berättelsen har diskuterats flitigt i forskning på senare år. Se t.ex. Hans Hagedorn Thomsen, ”Androgyneproblemet II”, *Kritik* nr 15, 1970, s. 91–118 Eva Adolfsson, ”Det androgyna skapandet – En Almqvistläsning”, *I gränsland. Essäer om kvinnliga författarskap* (Stockholm: Bonnier, 1991), s. 154–188; Anna Cavallin, ”Androgynens kön – en feministisk läsning av C. J. L. Almqvists *Drottningens juvelsmycke*”, *Tidskrift för litteraturvetenskap* 27:1, 1998, s. 3–23; Johan Svedjedal, ”Något alltför djuriskt? C. J. L. Almqvists *Drottningens Juvelsmycke*”, *Omklädningsrum. Könsoverskridanden och rollbyten från Tintomara till Tant Blomma*, red. Eva Heggestad & Anna Williams (Lund: Studentlitteratur, 2004), s. 13–27.
- 36 Modern Clara har en liknande bakgrund som Tintomara med en bakgrund på scenen och ett namn som varierades av omgivningen. ”De kallade mig mamsell Clara på den tiden. Ja, jag mins en, som sade Clarina, och en annan, som sade Clarinetta! men det är förbi.” (s. 103). Den sista namnformen är tematiskt förbunden med det instrument som Tintomara bär med sig, en klarinett.
- 37 A. Th. Lysander, *C. J. L. Almqvist: karakters- och lefnadsteckning* (Stockholm: Bonniers, 1878), s. 212, not 2.
- 38 Ruben G:son Berg, ”Sinnesanalogier hos Almqvist. Ett bidrag till den psykologiska stilistiken”, *Språk och stil* 1, 1901 [s. 49–81], s. 72.
- 39 Ordet *asur* och den svenska romantiken, *SAOB* A 2778 (2, 1903).
- 40 Nat. Beckman, *Språkets liv. En inledning till språkets studium* (Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1918), s. 32–33.
- 41 Henry Olsson, ”C. J. L. Almqvist, *Drottningens Juvelsmycke*. En diktmonografi och en orientering”, *Samlaren* 40, 1919 [s. 85–172], s. 102 not 1.
- 42 Olle Holmberg, *C. J. L. Almqvist. Från Amorina till Colombine* (Stockholm: Bonnier, 1922), s. 285.

- 43 Jfr Nils Gösta Valdén, ”Törnrosens bok. En titelstudie”, *Svensk litteraturtidskrift* 30, 1967, s. 34–38.
- 44 Den digitala utgåvan presenteras i Johan Svedjedal, ”Almqvist on the Internet: the Digitization of a Critical Edition”, *The Literary Web: Literature and Publishing in the Age of Digital Production. A Study in the Sociology of Literature*, Acta Bibliothecæ Regiæ Stockholmiensis, LXII (Stockholm: Kungl. Biblioteket, 2000), s. 175–196.